

NJi-Monitor Reboundvoorzieningen voortgezet onderwijs 2008

Paolo van der Steenhoven
Dolf van Veen

Nederlands Jeugdinstituut,
afdeling Onderwijs & Jeugdzorg
Catharijnesingel 47
Postbus 19221
3501 DE Utrecht
030 230 6693
www.nji.nl

Utrecht,
november 2009

© De auteurs, Nederlands Jeugdinstituut, afdeling Onderwijs & Jeugdzorg

Deze publicatie doet verslag van het onderzoek naar de reboundvoorzieningen voor gedragsmoeilijke leerlingen in het voortgezet onderwijs in Nederland. De bevindingen hebben onder meer betrekking op de doelstelling en organisatie van de reboundvoorzieningen, de doelgroepen en de aard van programma's, de werkwijzen bij toeleiding en uitvoering van programma's en de status van de voorzieningen per eind 2008 naar capaciteit, gebruik en omvang en aard van de uitstroom. In het verlengde van de onderzoeksresultaten worden aanbevelingen gedaan voor de praktijk en beleidsvoering. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode november 2008 tot en met april 2009 door de afdeling Onderwijs & Jeugdzorg van het Nederlands Jeugdinstituut in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Paolo van der Steenhoven is als senior onderzoeker verbonden aan de afdeling Onderwijs & Jeugdzorg van het Nederlands Jeugdinstituut.

Dolf van Veen is bijzonder hoogleraar Grootstedelijk Onderwijs en Jeugdbeleid aan de Universiteit van Nottingham en lector op hetzelfde terrein aan de Hogeschool InHolland, en ambassadeur Samenwerken voor de Jeugd namens het programmaministerie Jeugd en Gezin, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

Inhoud

Samenvatting	7
Inleiding	11
Beleidsdoelstellingen	11
Samenwerkingsverband voortgezet onderwijs als aangrijpingspunt	12
Kenmerken van reboundvoorzieningen samengevat	13
1 Opzet van het onderzoek	15
2 Samenwerking en financiering	17
2.1 Samenwerking in de regio	17
2.2 Financiering reboundvoorziening	18
3 Doelstellingen van de reboundvoorziening	21
4 Doelgroepen en typering van de rebound	23
4.1 Typering reboundvoorziening	23
4.2 Algemene opvang in reboundvoorziening	24
4.3 Observatie- en diagnostiekprogramma's	25
4.4 Programma's voor specifieke doelgroepen	26
5 Werkwijze bij toeleiding en plaatsing	29
5.1 Formalisering van procedures	29
5.2 Conditie bij toelating	29
6 Uitvoering van het reboundprogramma	33
6.1 Uitvoering en organisatie	33
6.2 Onderwijsprogramma	34
6.3 Gedragsprogramma's en andersoortige programma's	36
6.4 Sociale veiligheid in reboundvoorziening	37
7 Status reboundvoorzieningen	39
7.1 Capaciteit van reboundvoorzieningen	39
7.2 Gebruik van reboundvoorzieningen	40
7.3 Omvang en bestemming uitstroom	40
7.4 Uitstroom uit programma's	41
7.5 Voortijdige uitstroom bij reboundvoorzieningen	42
7.6 Kenmerken geplaatste reboundpopulatie	43
Bijlage 1 Betrouwbaarheidsmarges	45

Samenvatting

Deze publicatie doet verslag van het onderzoek dat de afdeling Onderwijs en Jeugdzorg van het Nederlands Jeugdinstituut heeft verricht naar de reboundvoorzieningen voor jongeren met gedragsproblemen in het voortgezet onderwijs. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode november 2008 tot en met april 2009 en heeft betrekking op de voorzieningen in het schooljaar 2007/08. We noemen hier de belangrijkste bevindingen.

Landelijke dekking reboundvoorzieningen 100%

In het schooljaar 2007/08 hebben alle 82 samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs een operationele reboundvoorziening. In het voorgaande schooljaar 2006/07 gold dat voor 80 samenwerkingsverbanden.

De gezamenlijke capaciteit van de reboundvoorzieningen volgens opgave van 76 responderende samenwerkingsverbanden bedraagt minimaal 4354 leerlingplaatsen. De capaciteit is in één schooljaar gegroeid met 326 plaatsen, een toename van 8%. De beoogde landelijke capaciteit bedraagt 4500 plaatsen.

De capaciteit van de reboundvoorzieningen varieert van 10 tot 336 leerlingen. De gemiddelde capaciteit bedraagt 57,3 leerlingplaatsen per reboundvoorziening.

Zonder de reboundvoorzieningen van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag met een gezamenlijk aanbod van 801 leerlingplaatsen mee te tellen, bedraagt het gemiddelde voor de resterende 73 samenwerkingsverbanden 48,7 leerlingplaatsen per reboundvoorziening.

Het aantal leerlingen dat in het schooljaar 2007/08 een van de 76 reboundvoorzieningen bezocht groeide van 2818 naar minimaal 3124, een toename van 11%. Daarmee voorzien de reboundvoorzieningen in toenemende mate in de behoefte om scholen tijdelijk te ondersteunen bij leerlingen met gedragsproblemen en deze leerlingen onderwijs én extra begeleiding/hulp te bieden.

In 2007/08 zijn minimaal 2686 leerlingen toegelaten tot een van de reboundvoorzieningen van de 76 samenwerkingsverbanden die gegevens over in- en uitstroom beschikbaar hebben gesteld. Dat is 86% van alle leerlingen die in dat schooljaar op een reboundvoorziening zijn geplaatst. De resterende 14% was al voor het begin van het schooljaar opgevangen.

Volgens opgave van deze samenwerkingsverbanden heeft 85% van de leerlingen volgens plan de reboundvoorziening verlaten, 2666 in totaal.

In 54 samenwerkingsverbanden zijn in totaal 311 leerlingen niet tot de reboundvoorziening toegelaten, om redenen die met contra-indicaties te maken hebben of omdat de leerling niet tot de doelgroep behoort. Dat zijn gemiddeld 5,8 leerlingen per reboundvoorziening.

Leerlingen keren vaker terug in regulier onderwijs

In 2007/08 keert (afgerond) 68% van de 2666 leerlingen die de rebound volgens plan verlaten, terug in het regulier onderwijs, 2% hoger dan in 2006/07. In het schooljaar 2005/06, het eerste jaar van de meting, keerde nog 60% van de leerlingen terug naar het regulier onderwijs.

Vier van iedere tien leerlingen (42%) keren terug op de eigen school, dat is 5% hoger dan het vorige schooljaar. Een vijfde (18%) vertrekt naar een andere school voor voortgezet

onderwijs. Acht procent verruult de school na verblijf in de rebound voor een opleiding in het mbo.

Het speciaal onderwijs ontvangt 20% van de leerlingen die een reboundvoorziening verlaten, in het bijzonder scholen in cluster 4 (16%) en in mindere mate Op de Rails (4%).

Van de resterende 13% die de reboundvoorziening heeft verlaten, stroomt 2% uit naar een leer-werktraject, heeft 5% een andere vervolgbestemming en is de bestemming van 6% onbekend bij de respondenten.

Doelstellingen van reboundvoorziening

De hoofddoelstelling van de reboundvoorziening, het bieden van tijdelijke opvang aan gedragsmoeilijke leerlingen van scholen voor voortgezet onderwijs met het oog op terugkeer naar de eigen school; de leerling wordt een nieuwe maar niet vrijblijvende kans geboden om de schoolloopbaan op de eigen school te kunnen voortzetten, dan wel op een andere school binnen het samenwerkingsverband, wordt door 90% van de samenwerkingsverbanden onderschreven. In 2007 rapporteerde 79% van de samenwerkingsverbanden deze doelstelling te volgen.

Een tweede doelstelling van het ministerie van OCW, "het ontlasten van scholen op het moment dat scholen zelf geen zorg (meer) kunnen bieden als het arsenaal aan leerlingenzorg is uitgeput en de veiligheid in het geding is", wordt door 91% van de samenwerkingsverbanden geheel onderschreven. Vorig jaar onderschreef 85% deze doelstelling.

Bijna alle samenwerkingsverbanden (93%) hebben ook andere doelstellingen geformuleerd waaronder het zoeken naar een passende vervolgbestemming (75%), het bieden van observatiemogelijkheden voor leerlingen met gedragsproblemen (70%) en het voorzien in crisisopvang (59%).

Een uitgangspunt van de reboundvoorziening is dat de leerling gedurende de plaatsing op de eigen school blijft ingeschreven. Dit punt wordt evenals in 2007 door nagenoeg alle samenwerkingsverbanden (99%) onderschreven.

Onderwijsprogramma

Leerlingen verblijven tussen 20 en 36 uur per week in de reboundvoorziening. Gemiddeld wordt er 79% van de verblijfstijd besteed aan onderwijs. In 2007 werd 77% van de tijd besteed aan onderwijs.

Een ruime meerderheid van de reboundvoorzieningen (95%) houdt een verzuimadministratie bij. Bij de resterende 5% van de reboundvoorzieningen doet alleen de school van aanmelding dat.

In 2007 registreerde 90% van de reboundvoorzieningen het verzuim.

Gedragsprogramma's hand in hand met onderwijs

In 2008 biedt 96% van de reboundvoorzieningen gedragsprogramma's naast een onderwijsprogramma aan. Drie procent heeft gedragsprogramma's in voorbereiding. In 2007 bood 91% van de reboundvoorzieningen gedragsprogramma's aan.

Deze gedragsprogramma's worden ook in 2008 voornamelijk door onderwijspersoneel van de reboundvoorziening zelf verzorgd (77%).

In 84% van de voorzieningen gebeurt dat in samenwerking met een andere instelling. In 2007 gebeurde dat bij 61% van de reboundvoorzieningen.

Instellingen betrokken bij de uitvoering van de gedragsprogramma's zijn de geïndiceerde jeugdzorg (30%), het maatschappelijk werk (24%) en REC cluster 4 (23%).

Negen van iedere tien samenwerkingsverbanden (87%) melden evenals in 2007 dat de reboundprogramma's een gezinsgerichte component omvatten. Bij 20% van de reboundprogramma's is (aanvullende) opvoedingsondersteuning geïnitieerd vanuit de reboundvoorziening.

Inleiding

De zorgstructuur in het voortgezet onderwijs is de afgelopen jaren aanzienlijk in beweging. De leerlingenzorg van scholen en het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs profiteert daarbij in toenemende mate van de inzet van externe instellingen op het gebied van welzijn, zorg en veiligheid.¹ Vooral de inzet van (school)maatschappelijk werk en (bureau) jeugdzorg in Zorg- en adviesteams (ZAT's) heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de versterking van de leerlingenzorg op het gebied van vroegtijdige signalering en diagnostiek van gedrags-, ontwikkelings- en opvoedingsmoeilijkheden van jongeren, consultatie en deskundigheidsbevordering van onderwijsgeveden, en het inzetten van passende interventies.

In toenemende mate zijn tijdelijke voorzieningen voor opvang en onderzoek van gedragsmoeilijke jongeren deel gaan uitmaken van de zorgstructuur van scholen en de samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs. In deze inleiding behandelen we kort enkele kenmerken van reboundvoorzieningen die genoemd worden in het Plan van aanpak veiligheid in het onderwijs en de opvang van risicoleerlingen van het ministerie van OCW.

Beleidsdoelstellingen

Reboundvoorzieningen zijn een onderdeel van het plan van aanpak met betrekking tot veiligheid in het onderwijs en de opvang van risicoleerlingen, en zijn daarmee ingebed in een groter geheel van samenhangende maatregelen, waaronder de versterking van leerlingbegeleiding en zorgstructuren in en rond de school, en de bevordering van een veilig schoolklimaat. Onder reboundvoorziening wordt verstaan: een onderwijsopvangvoorziening waarin leerlingen met gedragsmoeilijkheden een niet-vrijblijvend programma krijgen aangeboden om binnen een afgebakende periode van enkele maanden een nieuwe start te maken met het oog op het vervolgen van de schoolloopbaan binnen het reguliere voortgezet onderwijs.²

De rebound is in het bijzonder bestemd voor leerlingen in het voortgezet onderwijs die met hun gedrag de veiligheid van medeleerlingen en docenten negatief beïnvloeden, maar die ondanks dat niet thuis horen in het zmk-onderwijs (REC-cluster-4-scholen) en/of justitiële instellingen. Door deze leerlingen tijdelijk uit de reguliere onderwijssetting te halen krijgen leerlingen (en dus ook de school) de mogelijkheid om even op adem te komen. In deze periode wordt ingezet op motivatie- en gedragsverandering, herstel van de verhoudingen, verbetering van de leerattitude en het inhalen van leerachterstanden. Daarnaast worden eventuele aanvullende maatregelen genomen, bijvoorbeeld de inzet van jeugdzorg. Tevens kan tijdens deze periode bekeken worden welk vervolgtraject het meest geëigend is. De reboundvoorzieningen moeten tijdelijk zijn voor de leerling; doel is om leerlingen terug te geleiden naar het reguliere onderwijs. De leerling blijft dan ook ingeschreven op zijn of haar school. De school blijft verantwoordelijk voor het onderwijsprogramma aan de leerling dat

¹ Zie: Van Veen, D. & P. van der Steenhoven (2007), *LCOJ-Monitor 2006 Leerlingenzorg en Zorg- en adviesteams in het voortgezet onderwijs*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant; Van der Steenhoven, P. & D. van Veen (2008), *LCOJ-Monitor 2007 Leerlingenzorg en Zorg- en adviesteams in het onderwijs*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut (factsheet, www.nji.nl).

² De term 'rebound' betekent in de sportwereld (basketbal, ijshockey) dat je jezelf in positie brengt om een tweede kans op scoren te creëren.

op de reboundvoorziening wordt aangeboden. De school waar de leerling staat ingeschreven blijft daarmee verantwoordelijk voor de voortgang van het leerproces en de toetsing van de leerstof.

Samenwerkingsverband voortgezet onderwijs als aangrijpingspunt

Het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs (hierna: Swv-VO) is het aangrijpingspunt voor financiering en organisatie van de reboundvoorziening. Hierdoor kan worden aangesloten bij de zorgstructuur in en rond de deelnemende scholen. Uitgangspunt is dat het Swv-VO de ruimte voor maatwerk krijgt. Door het Swv-VO als spin in het web voor de financiering en organisatie aan te wijzen, kan op dit niveau een gebundelde inzet van middelen en expertise in de regio mogelijk gemaakt worden, en kan de noodzakelijke afstemming met de lokale en provinciale overheden over de inzet van jeugd- en veiligheidsvoorzieningen plaatsvinden. Dit geldt ook voor de noodzakelijke afstemming met het aanpalende onderwijsveld. In dit kader is vooral de afstemming met beleidsprogramma's zoals 'Herstart', 'Op de rails'³ en het mbo van belang, ter realisatie van een passende onderwijsplek voor elke leerling in een regio.

Het is aan het Swv-VO om te bepalen hoe de toeleiding naar de reboundvoorziening verloopt. In de praktijk spelen het zorg- en adviesteam, de leerlingbegeleiding en de leerplichtambtenaar daarbij een belangrijke rol. De leerling blijft ingeschreven op de eigen school en wordt tijdelijk opgevangen met het oog op terugkeer naar de eigen school. In gevallen waar terugkeer naar de eigen school niet mogelijk of gewenst is, worden afspraken gemaakt met andere scholen binnen het samenwerkingsverband. Deelname aan de reboundvoorziening is niet vrijblijvend en gebeurt zo nodig met drang, in samenspraak met de leerling en de ouders. De toegewezen middelen moeten aangewend worden voor alle leerlingen uit het voortgezet onderwijs voor wie plaatsing op een reboundvoorziening de aangewezen oplossing is. Het is aan het Swv-VO om afhankelijk van de regionale mogelijkheden te bepalen voor welke leerling een reboundvoorziening de meest geschikte oplossing is, en voor welke leerling andere oplossingen passender zijn.

Samenwerking en afspraken met gemeenten zijn essentieel met het oog op het eventueel inzetten van maatschappelijk werk, het tegengaan van voortijdig schoolverlaten, handhaven van de leerplicht, de veiligheid en de openbare orde. Samenwerking en afspraken met provincies en grootstedelijke (jeugd)zorgregio's zijn van belang vanwege de beoogde inzet van jeugdzorg. Gemeenten en provincies kunnen vanuit hun verantwoordelijkheden aanvullende middelen verstrekken voor de reboundvoorzieningen. Ook dient afstemming met het aanpalende onderwijsveld (primair onderwijs/WSNS, mbo, REC clusters 3 en 4) geregeld te worden. Samenwerking met bovengenoemde partijen bevordert dat de reboundvoorziening onderdeel gaat uitmaken van een samenhangend regionaal aanbod van onderwijs en zorg dat erop gericht is voor deze leerlingen een passende onderwijsplek te realiseren.

³ 'Herstart' is een onderwijsprogramma van maximaal 13 weken dat zich richt op leerplichtige kinderen en jongeren die meer dan vier weken thuiszitten, zonder uitzicht op plaatsing op een school, die bekend zijn bij een leerplichtambtenaar, nog geen indicatie hebben van een CvI en ook nog niet in een indicatietraject zitten. 'Op de Rails' is bedoeld voor leerlingen uit het reguliere onderwijs met structurele gedragsproblemen maar zonder een geclassificeerde stoornis, waardoor hij of zij meer zorg en aandacht nodig heeft dan de huidige school kan bieden. Beide programma's worden uitgevoerd door het REC cluster 4.

Kenmerken van reboundvoorzieningen samengevat

Op basis van het eerder genoemde plan van aanpak en de regeling van het ministerie van OCW worden hieronder de onderscheidende aspecten van de reboundvoorziening samengevat.⁴

Doelgroep

Leerlingen in het voortgezet onderwijs met gedragsproblemen, die de veiligheid van medeleerlingen en docenten negatief beïnvloeden en die een grens hebben overschreden of dreigen te overschrijden en vanwege hun gedragsproblemen tijdelijk niet meer te handhaven zijn binnen de school. Het gaat om leerlingen die ontspoord zijn of dreigen te ontsporen en niet meer binnen de leerlingenzorg in en rond de school geholpen kunnen worden, maar wel gemotiveerd zijn (of kunnen worden) om hun opleiding binnen het regulier onderwijs te vervolgen. De reboundvoorziening is niet bedoeld voor leerlingen met een indicatie voor REC-cluster 4, leerlingen die een justitieel traject moeten doorlopen (straf- en civielrechtelijke plaatsingen) en leerlingen waarop de programma's Herstart en Op de rails zich richten.

Doelen

Op schoolniveau beoogt de reboundvoorziening:

- scholen te ontlasten van gedragsmoeilijke leerlingen, waar het veilig schoolklimaat in het geding is en het arsenaal van leerlingenzorg is uitgeput, en
- scholen te ondersteunen bij het kunnen voortzetten van het onderwijs aan gedragsmoeilijke leerlingen.

Op het niveau van de leerling beoogt de reboundvoorziening:

- leerlingen een nieuwe maar niet vrijblijvende kans te bieden om in een afgebakende periode te bewijzen dat hij/zij binnen het reguliere onderwijs aan zijn/haar toekomst kan en wil werken.

De reboundvoorziening beoogt in het verlengde hiervan de zorgstructuur van het voortgezet onderwijs te versterken en bij te dragen aan de doelstelling om het voortijdig schoolverlaten tegen te gaan.

Kenmerken

- Een voor school en leerling tijdelijke opvangvoorziening (drie tot vier maanden) voor onderwijs en intensieve begeleiding van de leerling.
- Zoveel mogelijk handhaving van het onderwijsprogramma, daarnaast inzet inzake gedragsverandering, herstel van de verhoudingen, verbetering van de leerattitude en het inhalen van leerachterstanden en eventuele aanvullende maatregelen, bijvoorbeeld de inzet van jeugdzorg.
- De leerling blijft ingeschreven op zijn of haar school.
- De school blijft verantwoordelijk voor het onderwijsprogramma aan de leerling dat op de reboundvoorziening wordt aangeboden en de toetsing van de leerstof.

Tot zover een korte typering van de beoogde reboundvoorzieningen. Voor meer gedetailleerde informatie verwijzen wij naar relevante publicaties.⁵ In de volgende

⁴ Zie: Van Veen, D. & D. Wienke (2005), *Handreiking Reboundvoorzieningen in het voortgezet onderwijs*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

⁵ Messing, C., T. Kuijvenhoven & D. van Veen (2006), *Praktijkvoorbeelden Reboundvoorzieningen in het voortgezet onderwijs*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant; Van Veen, D., P. van der Steenhoven & T. Kuijvenhoven (2007), *LCOJ-Monitor Reboundvoorzieningen Voortgezet Onderwijs 2006; onderzoeksbevindingen en analyse van programma's*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

hoofdstukken worden de resultaten van het onderzoek naar deze voorzieningen gepresenteerd.

1 Opzet van het onderzoek

Het monitoronderzoek is in het voorjaar 2008 verricht onder de samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs. Alle 82 samenwerkingsverbanden hebben een uitnodiging voor het onderzoek ontvangen. Zij konden kiezen de vragenlijst online of schriftelijk in te vullen. Er hebben 76 samenwerkingsverbanden gegevens over de capaciteit en het gebruik van de reboundvoorziening in het schooljaar 2007/08 geleverd. Van deze groep hebben 69 samenwerkingsverbanden meegewerkt aan het vragenlijstonderzoek. De respons op de vragenlijst bedraagt 87%. In 2007 bedroeg de respons 90% en het jaar daarvoor 83%. Er hebben in 2009 iets minder samenwerkingsverbanden meegewerkt aan het vragenlijstonderzoek, mede omdat zij gegevens over capaciteit en bezetting uit Rebound Online zelf aan het ministerie van OCW rapporteren of het NJi toestemming hebben verleend om van Rebound Online gebruik te maken.

Het onderzoek kent twee delen, een kwalitatief deel en een kwantitatief deel. In het kwalitatieve deel staan de missie, organisatie en samenwerkingsaspecten centraal van reboundvoorzieningen (inclusief de samenwerkingsverbanden die een reboundvoorziening delen). In het kwantitatieve gedeelte wordt aandacht besteed aan de capaciteit en bezetting van 76 reboundvoorzieningen in het schooljaar 2007/08. De gegevens van vijf reboundvoorzieningen zijn ontleend aan de door ons geanonimiseerde administratie van Rebound Online die reboundvoorzieningen gebruiken.

De vragenlijst was evenals vorig jaar gekoppeld aan de jaarlijkse vragenlijst over de zorgstructuur van het samenwerkingsverband. Over de antwoorden op de vragen over de zorgstructuur van het voortgezet onderwijs is door het NJi separaat gerapporteerd in de jaarlijkse monitor 'Leerlingenzorg en Zorg- en adviesteams voortgezet onderwijs 2008'.

Driekwart van de vragenlijsten (65%) is ingevuld door de coördinator van het samenwerkingsverband. Een kwart (25%) is beantwoord door de directeur van het samenwerkingsverband en 3% door de ambtelijk secretaris. De resterende vragenlijsten zijn door andere betrokkenen ingevuld.

Onder de samenwerkingsverbanden ressorteren volgens eigen opgave 3 tot 96 scholen voor voortgezet onderwijs. Het aantal leerlingen dat die scholen bezoekt varieert van 1704 tot 30.000. Er maken 1 tot 19 schoolbesturen deel uit van het samenwerkingsverband.

Alle samenwerkingsverbanden hebben vestigingen voor vmbo en praktijkonderwijs. Daarnaast zijn bij 90% van de samenwerkingsverbanden een of meer scholen met een havo- of vwo-afdeling aangesloten. De helft heeft ook een school met internationale schakelklassen.

Tabel 1.1 Samenstelling scholen binnen samenwerkingsverband voortgezet onderwijs, 2006-2008 (in procenten)

	2008	2007	2006
praktijkonderwijs	98	99	100
vmbo	100	100	100
havo	94	94	88
vwo	94	93	83
internationale schakelklassen	54	53	49
n	69	68	42

2 Samenwerking en financiering

Reboundprogramma's voor gedragsmoeilijke jongeren in het voortgezet onderwijs zijn de verantwoordelijkheid van de samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs. De leerlingen blijven ingeschreven op de school van aanmelding. Een en ander betekent niet dat alleen het voortgezet onderwijs betrokken is bij deze voorzieningen. Dat wordt duidelijk als we kijken met welke instellingen reboundvoorzieningen samenwerken. Gemeenten spelen daarin ook een belangrijke rol.

2.1 Samenwerking in de regio

De reboundvoorzieningen zijn organisatorisch en financieel verbonden aan de samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs. Deze samenwerkingsverbanden werken bij de uitvoering van de reboundprogramma's samen met verschillende partners. Er wordt in 2008 met drie partners het meest samengewerkt: de Leerplicht (80%), het speciaal onderwijs, in het bijzonder REC cluster 4 (65%), en de gemeente (62%). RMC (41%), mbo-instellingen (35%), de provincie (32%) en niet bij het samenwerkingsverband aangesloten havo-/vwo-scholen (30%) volgen evenals voorgaande jaren op afstand. Deze cijfers wijken niet significant af van die voor 2007.

Tabel 2.1 Ketenpartners bij uitvoering reboundprogramma's, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)*

	2008	2007	2006
Leerplicht	80	81	76
REC cluster 4	65	77	74
gemeente(n)	62	49	52
RMC	41	40	41
ROC/AOC/vakscholen	35	31	29
provincie(s) of grootstedelijke (jeugdzorg) regio	32	28	24
havo- en vwo-scholen buiten swv-vo	30	34	33
WSNS-verbanden	17	15	12
bureau jeugdzorg	14	8	12
REC cluster 3	6	4	5
andere partners (ggz, maatschappelijk werk, jeugdhulpverlening)	30	22	12
n	69	68	42

(*) geen significante verschillen ($p > 0.05$) t.o.v. 2007

Een ruime meerderheid van de reboundvoorzieningen werkt samen met het REC cluster 4 die programma's Herstart en Op de Rails aanbieden. Driekwart van de samenwerkingsverbanden (78%) heeft voor de reboundvoorziening afspraken over samenwerking met Op de Rails gemaakt. Dat is een hoger percentage dan voorgaande jaren. De helft van de samenwerkingsverbanden (48%) heeft dat (ook) met Herstart gedaan. Een vijfde van de samenwerkingsverbanden (21%) heeft voor deze programma's geen afspraken gemaakt, maar 9% bereidt deze afspraken wel voor. In 2006 had 33% met geen van beide projecten afspraken gemaakt.

Tabel 2.2 Afspraken over samenwerking van reboundvoorziening met projecten Herstart en Op de Rails, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

	2008	2007	2006
Herstart	48	49	43
Op de Rails	*78	63	62
samenwerking in voorbereiding	9	13	14
geen samenwerking	12	10	19
weet niet	0	6	2
n	69	68	42

(*) significant verschil ($p < 0.05$) t.o.v. 2006

De samenwerking tussen de reboundvoorziening en de projecten Op de Rails en Herstart bestaat in 80% van de reboundvoorzieningen uit de toeleiding van leerlingen naar de afzonderlijke programma's. Bij 42% van de reboundvoorzieningen is onderbrengen van de afzonderlijke programma's op één locatie onderdeel van de samenwerking. In 2007 gold dat voor 67% van de reboundvoorzieningen. Een kwart (26%) noemt daarnaast het realiseren van programma's die voor meer doelgroepen tegelijk toegankelijk zijn.

Tabel 2.3 Aard van afspraken over samenwerking reboundvoorziening met Herstart en Op de Rails naar inhoud, 2006-2008, (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

	2008	2007	2006
toeleiding van leerlingen naar de afzonderlijke programma's	80	77	70
onderbrengen van de afzonderlijke programma's op één locatie	*42	67	63
realiseren van programma's voor meer doelgroepen tegelijk	26	29	44
anders	9	6	11
n	55	48	27

(*) significant verschil ($p < 0.05$) t.o.v. 2007

Het aantal beschikbare plaatsen voor Op de Rails en Herstart waarover afspraken met het REC-cluster 4 zijn gemaakt varieert over de reboundvoorzieningen. Bij Op de Rails loopt het aantal plaatsen uiteen van 2 tot 106 (50% van de samenwerkingsverbanden heeft er maximaal 11), bij Herstart van 2 tot 50 (de helft heeft er maximaal 8). In 2006 hadden de afspraken voor deze programma's betrekking op respectievelijk 7 tot 126 en 5 tot 20 plaatsen, in 2007 op 1 tot 126 en 2 tot 80 plaatsen.

2.2 Financiering reboundvoorziening

Naast de financiering van reboundvoorzieningen uit het budget dat de samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs jaarlijks ontvangen van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), wenden zij ook andere financieringsbronnen aan. Zeven van iedere tien samenwerkingsverbanden (72%) rapporteren dat zij aanvullende financieringsbronnen hebben en 28% juist van niet. In 2006 rapporteerde 60% dat zij de reboundvoorziening aanvullend financierden.

De belangrijkste twee bronnen voor aanvullende financiering zijn evenals in 2007 de gemeenten(n) waarin het samenwerkingsverband actief is (52%) en middelen uit de begroting van het samenwerkingsverband zelf (41%). Het percentage financiering uit middelen van het samenwerkingsverband is sinds 2006 verdubbeld.

In 10% tot 30% van de samenwerkingsverbanden betalen de deelnemende scholen mee en bij 10% van de samenwerkingsverbanden is er aanvullende financiering vanuit de jeugdzorg via de provincie of de stadsregio jeugdzorg.

Ruim tweederde van de samenwerkingsverbanden met aanvullende financiering (68%) heeft twee of meer aanvullende financieringsbronnen.

**Tabel 2.4 Bronnen aanvullende financiering reboundvoorziening, 2006-2008,
(in procenten, meer antwoorden mogelijk)**

	2008	2007	2006
geen aanvullende financiering	28	35	38
aanvullende financiering, waarvan:	72	65	60
gemeente(n)	52	38	38
extra middelen vanuit het samenwerkingsverband	*41	37	21
verwijzende scholen binnen het samenwerkingsverband	30	29	31
verwijzende scholen havo/vwo buiten het samenwerkingsverband	10	15	7
provincie(s) of grootstedelijke (jeugdzorg)regio	10	13	14
andere bronnen	10	10	10
n	69	68	42

(*) significant verschil ($p < 0.05$) t.o.v. 2006

3 Doelstellingen van de reboundvoorziening

De hoofddoelstelling van de reboundvoorziening, het bieden van tijdelijke opvang aan gedragsmoeilijke leerlingen van scholen voor voortgezet onderwijs met het oog op terugkeer naar de eigen school; de leerling wordt een nieuwe maar niet vrijblijvende kans geboden om de schoolloopbaan op de eigen school te kunnen voortzetten, dan wel op een andere school binnen het samenwerkingsverband, wordt door 90% van de samenwerkingsverbanden onderschreven. In 2007 rapporteerde 79% van de samenwerkingsverbanden deze doelstelling te volgen. Voor de resterende 10% gaat deze hoofddoelstelling gedeeltelijk op.

Een tweede doelstelling van het ministerie van OCW, het ontlasten van scholen op het moment dat scholen zelf geen zorg (meer) kunnen bieden als het arsenaal aan leerlingenzorg is uitgeput en de veiligheid in het geding is, wordt door 91% van de samenwerkingsverbanden geheel onderschreven. Vorig jaar onderschreef 85% deze doelstelling. Voor 7% gaat de tweede doelstelling gedeeltelijk op en voor 1% niet.

Bijna alle samenwerkingsverbanden (93%) hebben ook andere doelstellingen geformuleerd, in 2007 46%. De alternatieve doelstellingen hebben betrekking op het zoeken naar een passende vervolgbestemming (75%), het bieden van observatiemogelijkheden voor leerlingen met gedragsproblemen (70%) en het voorzien in crisisopvang (59%). Daarnaast melden samenwerkingsverbanden andere doelstellingen als het vervullen van een schakelfunctie naar REC, mbo of de arbeidsmarkt (42%), de ondersteuning van de leerlingenzorg op de school van aangemelde leerlingen (39%) en deskundigheidsbevordering van schoolpersoneel van de aangemelde leerling (36%).

Een uitgangspunt van de reboundvoorziening is dat de leerling gedurende de plaatsing op de eigen school blijft ingeschreven. Dit punt wordt evenals in 2007 (96%) en 2006 (98%) door nagenoeg alle samenwerkingsverbanden (99%) onderschreven.

4 Doelgroepen en typering van de rebound

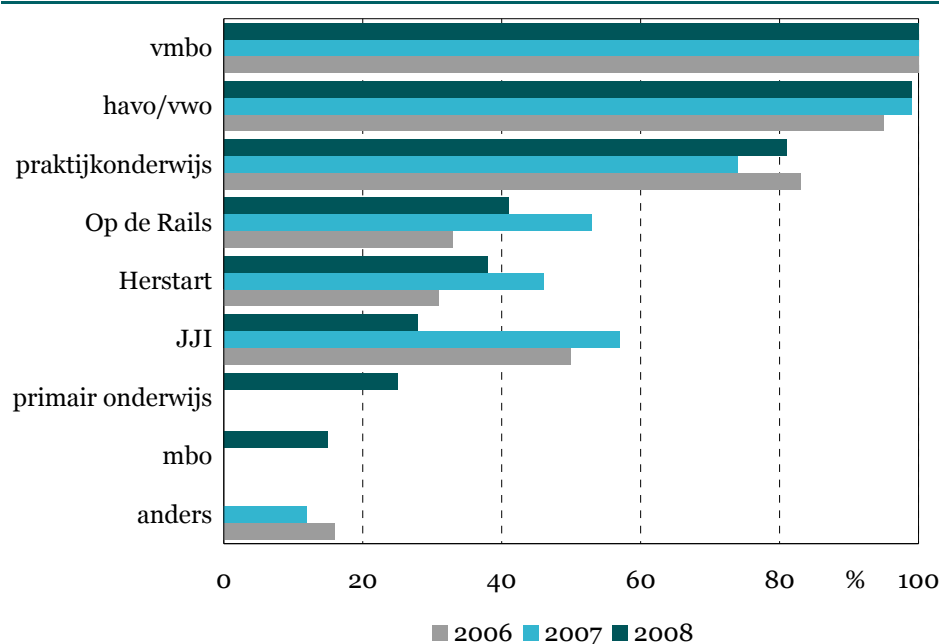
De primaire doelgroep van de reboundvoorziening bestaat uit leerlingen van het vmbo (100% score). Maar ook leerlingen uit het havo/vwo (99%) en het praktijkonderwijs (81%) komen in aanmerking voor plaatsing in een rebound.

Reboundvoorzieningen vangen niet alleen leerlingen op uit het voortgezet onderwijs maar ook andere groepen jongeren worden er aangemeld en geaccepteerd (zie figuur 4.1). Dit gebeurt bij 62% van de samenwerkingsverbanden. In 2007 meldde 87% van de reboundvoorzieningen dat zij ook andere doelgroepen (kunnen) opvangen.

Reboundvoorzieningen zijn in vergelijking met 2007 minder toegankelijk voor leerlingen afkomstig uit het programma Op de Rails. In 2007 stond 53% van de reboundvoorzieningen voor hen open, in 2008 is dat 41%. Een soortgelijke beweging zien we voor leerlingen uit Herstart (van 46% naar 38%) en voor jongeren afkomstig uit een justitiële jeugdinstelling (JJI) die weer een opleiding in het voortgezet onderwijs willen oppakken (van 57% naar 28%).

De percentages reboundvoorzieningen open voor leerlingen uit het primair onderwijs (voornamelijk uit groep 8) en mbo-scholen bedragen respectievelijk 25% en 15%.

Figuur 4.1 Doelgroepen reboundvoorzieningen, 2006-2008*

(*) in 2008 is voor het eerst naar de doelgroepen uit het primair onderwijs en mbo gevraagd

4.1 Typering reboundvoorziening

We onderscheiden in het aanbod van reboundprogramma's drie typen:

- een programma voor algemene opvang;
- kortdurende observatie- en diagnoseprogramma's;
- opvangprogramma's voor specifieke doelgroepen.

In 2008 melden 68 van de 69 samenwerkingsverbanden dat hun reboundvoorziening een algemene, bovenschoolse opvangvoorziening aanbiedt waar aangemelde leerlingen gezamenlijk worden opgevangen, al dan niet gecombineerd met reboundprogramma's die plaatsvinden op een of meer scholen van het samenwerkingsverband. Daarnaast is van 3 samenwerkingsverbanden (die de vragenlijst niet hebben ingevuld) bekend uit hun deelname aan Rebound Online dat zij over een algemene opvangvoorziening beschikken. Daarmee komt het percentage algemene opvang voor 2008 uit op 99%. In 2007 beschikte de reboundvoorziening in 95% van de samenwerkingsverbanden over een algemeen opvangprogramma.

In 59% van de samenwerkingsverbanden hebben de reboundvoorzieningen kortdurende observatie- en diagnoseprogramma's in de centrale reboundvoorziening of op locatie van de aangesloten scholen. In 2007 beschikte 42% over deze mogelijkheid.

Daarnaast telt 36% van de samenwerkingsverbanden een of meer aparte opvangprogramma's voor specifieke doelgroepen zoals tienermoeders, leerlingen uit het praktijkonderwijs en jongeren die terugkeren uit justitiële jeugdinstellingen. In 2007 rapporteerde 38% van de samenwerkingsverbanden dit specifieke aanbod. Voor elk van de bovengenoemde programma's wordt hieronder beschreven hoeveel voorzieningen er zijn, waar het programma wordt uitgevoerd, welke capaciteit de programma's of voorzieningen hebben en wat de beoogde verblijfsduur is.

4.2 Algemene opvang in reboundvoorziening

In het onderzoek hebben alle 69 responderende samenwerkingsverbanden gegevens geleverd over het aanbod en gebruik van de reboundvoorzieningen.

In het schooljaar 2007/08 hebben 68 van de 69 samenwerkingsverbanden die informatie over hun programma's hebben verstrekt een algemene opvangvoorziening (98%), al dan niet op scholen. Het samenwerkingsverband met een reboundvoorziening zonder algemeen programma heeft een opvangprogramma voor specifieke groepen leerlingen.

Het aantal voorzieningen voor algemene opvang waarover deze samenwerkingsverbanden beschikken, varieert van 1 tot 9. De meeste samenwerkingsverbanden (62%) hebben één voorziening, 19% heeft er twee of drie en de overige 9% heeft er vier tot zes.

Tabel 4.2 Kwantitatieve kenmerken algemene opvang reboundvoorziening, 2007/08

	range	modus	gemiddeld	mediaan	n
aantal voorzieningen	1-9	1	1,9	1	68
maximaal aantal plaatsen	10-360	40	52,8	40	68
beoogde max. verblijfsduur (in weken)	6-30	13	13,8	13	67

Het maximale aantal plaatsen, dat is het aantal jongeren dat jaarlijks kan worden geplaatst, kent een grote variatie van 10 tot 360. Het gemiddelde aantal beoogde plaatsen bedraagt 52,8. De helft heeft maximaal 40 plaatsen.

De beoogde verblijfsduur varieert van 6 tot 30 weken maar in 50% van de reboundvoorzieningen is het verblijf 6 tot 13 weken. De gemiddelde verblijfsduur bedraagt 13,8 weken.

In 46% van de samenwerkingsverbanden vindt de algemene opvang in de reboundvoorziening plaats in een aparte locatie van het samenwerkingsverband. Bij 29% is de opvang georganiseerd op een of meer scholen van het samenwerkingsverband, bij een OPDC/nevenvestiging zorg (25%) of een REC-school (15%).

Tabel 4.3 Locatie van algemene opvang reboundvoorziening, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)*

	2008	2007	2006
aparte locatie van het samenwerkingsverband	46	43	44
een of meer scholen van het samenwerkingsverband	29	30	21
OPDC of nevenvestiging zorg	25	18	15
REC-school	15	14	21
jeugdhulpverleningsinstelling	3	3	0
elders	7	6	8
n	68	63	63

(*) geen significante verschillen ($p > 0.05$) t.o.v. 2006 en 2007

4.3 Observatie- en diagnostiekprogramma's

Zes van iedere tien samenwerkingsverbanden (59%, 42 van de 71) hebben een reboundvoorziening met een kortdurend programma waarin leerlingen geobserveerd en gediagnosticeerd kunnen worden.

Bij de 69 samenwerkingsverbanden die over dit programma informatie hebben verstrekt, loopt het aantal voorzieningen op tot negen. De helft van deze samenwerkingsverbanden biedt één kortdurend programma aan.

Tabel 4.4 Kwantitatieve kenmerken kortdurend observatie/diagnostiekprogramma van de reboundvoorziening, 2007/08

	range	modus	gemiddeld	mediaan	n
aantal voorzieningen	1-9	1	1,9	1	40
maximaal aantal plaatsen	3-100	5	32,9	27,5	38
beoogde max. verblijfsduur (in weken)	2-13	4	7,0	6	38

Het maximale aantal plaatsen per voorziening varieert van 3 tot 100. Dat zijn er gemiddeld 32,9. De helft van de reboundvoorzieningen met een kortdurend observatie/diagnostiekprogramma heeft maximaal 27,5 plaatsen. Leerlingen verblijven gemiddeld 7 weken in deze voorziening maar de helft verblijft er iets korter, namelijk maximaal 6 weken.

Tabel 4.5 Locatie van kortdurend observatie/diagnostiekprogramma van de reboundvoorziening, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)*

	2008	2007	2006
aparte locatie van het samenwerkingsverband	45	36	50
OPDC of nevenvestiging zorg	28	18	19
een of meer scholen van het samenwerkingsverband	23	29	12
REC-school	15	11	25
jeugdhulpverleningsinstelling	3	4	0
elders	3	4	0
n	40	28	16

(*) geen significante verschillen ($p > 0.05$) t.o.v. 2006 en 2007

De uitvoering van kortdurende observatie/diagnostiekprogramma's vindt bij 45% plaats in een eigen voorziening van het samenwerkingsverband. Bij 28% gaat de leerling naar een OPDC of nevenvestiging zorg van de school en bij 23% blijft de leerling op school. Andere locaties worden minder vaak genoemd.

4.4 Programma's voor specifieke doelgroepen

In 35% van de samenwerkingsverbanden zijn reboundprogramma's voor specifieke doelgroepen ontwikkeld. De doelgroepen voor deze programma's zijn evenals in voorgaande jaren zeer divers. Het gaat onder meer om:

- leerlingen uit het vmbo zonder terugkeerperspectief;
- jongeren ontslagen uit een justitiële inrichting;
- leerlingen die wachten op een indicatie voor een REC-4-school;
- tienermoeders;
- schoolverlaters uit het primair onderwijs (Op de Rails);
- schoolverlaters van 15 jaar of ouder die via het ROC naar werk worden geleid;
- leerlingen met agressieproblematiek;
- specifieke hulp voor havo/vwo-leerlingen;
- leerlingen met zware gedragsproblemen;
- leerlingen met internaliserende problematiek.

In 22 samenwerkingsverbanden waarvan kenmerken van het programma zijn verstrekt, worden in totaal 28 programma's voor specifieke doelgroepen aangeboden. Het aantal voorzieningen waarover de 22 samenwerkingsverbanden beschikken varieert van 1 tot 6. Bij 13 van deze 22 samenwerkingsverbanden gebeurt dat op 1 locatie en bij 6 samenwerkingsverbanden in 2 voorzieningen of locaties.

Tabel 4.6 Kwantitatieve kenmerken specifieke doelgroepprogramma's van de reboundvoorziening, 2007/08

	range	modus	gemiddeld	mediaan	n
aantal voorzieningen	1-6	1	1,7	1	22
maximaal aantal plaatsen	5-110	10	30,9	13,5	22
beoogde max. verblijfsduur (in weken)	8-52	40	26,6	26,0	21

De helft van deze reboundvoorzieningen kan jaarlijks ongeveer 13,5 leerlingen in deze programma's opvangen. Gemiddeld zijn het er 30,9.

De beoogde maximale duur loopt op van 8 weken tot een jaar. Gemiddeld verblijven leerlingen een halfjaar (26,6 weken) van wie de helft 8 tot 26 weken.

In de helft van de samenwerkingsverbanden worden de speciale programma's in een aparte locatie van het samenwerkingsverband aangeboden. Een kwart (27%) vangt de leerlingen op in een OPDC of nevenvestiging zorg en 23% op een of meer scholen in het samenwerkingsverband.

Tabel 4.7 Locatie van specifieke doelgroepprogramma's reboundvoorziening, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)*

	2008	2007	2006
aparte locatie van het samenwerkingsverband	50	28	27
OPDC of nevenvestiging zorg	27	12	13
een of meer scholen van het samenwerkingsverband	23	24	27
REC-school	9	20	7
jeugdhulpverleningsinstelling	4	4	7
elders	5	12	20
n	22	25	15

(*) geen significante verschillen ($p > 0.05$) t.o.v. 2006 en 2007

5 Werkwijze bij toeleiding en plaatsing

In dit hoofdstuk worden de procedures bij de toeleiding naar en de plaatsing in een reboundvoorziening belicht. Er is onder andere gekeken naar de mate waarin de procedures zijn geformaliseerd en welke condities er bij toelating tot de reboundvoorziening gelden.

5.1 Formalisering van procedures

Alle samenwerkingsverbanden hebben in 2008 de procedure van de toeleiding naar de reboundvoorziening beschreven. In 2006 was dat 91%.

Op één samenwerkingsverband na hebben alle samenwerkingsverbanden schriftelijke afspraken gemaakt over de procedure van de toeleiding naar de reboundvoorziening. Bij 84% van de samenwerkingsverbanden verloopt de (reguliere) toeleiding van leerlingen naar de reboundvoorziening via het ZAT van de school. Bij 16% gebeurt dat niet maar 6% geeft aan in de nabije toekomst wel deze route te willen introduceren. In 2007 liep de aanmeldingsroute via het ZAT bij 88% van de samenwerkingsverbanden.

Voor crisisplaatsingen bestaat er in 36% van de samenwerkingsverbanden een aparte procedure. In 2007 had nog 50% van de samenwerkingsverbanden een aparte procedure bij crisisplaatsingen.

5.2 Condities bij toelating

Bij 25% van de reboundvoorzieningen bestaat er een terugkeergarantie naar de eigen school. Andere reboundvoorzieningen (75%) geven geen garantie af dat de leerling terugkeert naar de eigen school maar wel voor opname in een andere school, al dan niet in het samenwerkingsverband. Daarnaast kent 10% van de reboundvoorzieningen (ook) de mogelijkheid dat een leerling na verblijf in de reboundvoorziening niet terugkeert in het voortgezet onderwijs maar kan uitstromen naar het middelbaar beroepsonderwijs, speciaal onderwijs, een leerwerkplaats of een zorgtraject.

De beslissing over de toelating van een leerling ligt in de helft van de samenwerkingsverbanden bij het bovenscholse ZAT of de PCL (42%). Bij 25% beslist een centrale intakecommissie van het samenwerkingsverband en bij 19% de reboundvoorziening (soms in overleg met het samenwerkingsverband) zelf.

Tabel 5.1 Beslissers van toelating tot reboundvoorziening, 2007-2008 (in procenten)*

	2008	2007
bovenschoolse ZAT/PCL van het samenwerkingsverband-vo reboundvoorziening zelf	42	47
centrale intakecommissie voor de rebound van het swv-vo	25	22
ZAT van de school	19	19
leerplichtambtenaar	7	6
management van de school	3	0
andere instelling	1	0
n (=100%)	3	3
	69	68

(*) geen significante verschillen ($p > 0.05$) t.o.v. 2007

In het geval er (aanvullende) diagnostiek wordt verricht bij de toelating tot de reboundvoorziening schakelt 54% van de samenwerkingsverbanden het ZAT van de school in. In de helft van de samenwerkingsverbanden wordt het (aanvullende) onderzoek (mede) door het bovenschoolse ZAT uitgevoerd. Bij 23% is er (ook) een rol weggelegd voor de intakecommissie van de reboundvoorziening. Bureau jeugdzorg, het REC cluster 4 en andere instellingen worden in dit kader door respectievelijk 33%, 23% en 22% genoemd. De cijfers voor 2008 wijken enigszins af van de cijfers voor 2007.

Tabel 5.2 Instellingen die bij toelating (aanvullende) diagnostiek verzorgen, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

	2008	2007	2006
ZAT van de school	*54	53	74
bovenschoolse ZAT/PCL van het samenwerkingsverband-vo	51	50	55
bureau jeugdzorg	23	34	38
aparte centrale intakecommissie voor de rebound van swv-vo	33	24	26
REC cluster 4	23	16	26
andere instelling	22	16	12
n	69	68	42

(*) significant verschil ($p < 0.05$) t.o.v. 2006

Bureau jeugdzorg verricht bij circa een kwart van de aanmeldingen diagnostisch onderzoek. In voorkomende gevallen wordt door het bureau bij 50% van de reboundvoorzieningen voorafgaande aan de plaatsing een indicatie voor jeugdzorg afgegeven.

In de helft van de samenwerkingsverbanden (46%) wordt gewerkt met één vaste contactpersoon op school die met de leerling in de reboundvoorziening contact onderhoudt. Bij de resterende 54% wordt met wisselende contactpersonen gewerkt. In het merendeel van de samenwerkingsverbanden is de (vaste of wisselende) contactpersoon (62%) de coördinator van het ZAT van de betrokken school, bij 41% de mentor en bij 9% een andere medewerker van de school.

Bij de toelating bespreekt een medewerker van de reboundvoorziening de doelen van de plaatsing die in het werkplan of handelingsplan zijn vastgelegd met de leerling, ouders en school. Dit gebeurt bij nagenoeg alle reboundvoorzieningen. Bij al deze

reboundvoorzieningen worden de doelen met de leerling besproken, bij 94% met de ouders en met nog eens 94% van de scholen.

Bij 85% van de reboundvoorzieningen bestaat er bij toelating een handelingsplan dat is overeengekomen met de leerling (84%), ouders (81%) of school (80%). Bij 15% van de reboundvoorzieningen ontbreekt een (start-) handelingsplan bij plaatsing waarmee leerlingen, ouders of scholen hebben ingestemd.

6 Uitvoering van het reboundprogramma

In dit hoofdstuk over het aanbod van de reboundvoorziening in het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs staan allereerst de uitvoering en organisatie van het reboundprogramma centraal. Daarna komen aspecten van het onderwijsprogramma, gedragsprogramma's en andersoortige programma's aan de orde.

6.1 Uitvoering en organisatie

Evenals in 2006 en 2007 heeft een minderheid van de samenwerkingsverbanden (36%) de programmaonderdelen van de voorziening inhoudelijk beschreven. Zes van iedere samenwerkingsverbanden (57%) geven aan over een gedeeltelijke programmabeschrijving te beschikken. Zeven procent heeft in 2008 geen inhoudelijke beschrijving.

In 2007 en 2006 had respectievelijk 45% en 38% een inhoudelijke beschrijving, was 40% en 43% ermee bezig en had 10% en 14% geen programmabeschrijving.

De reboundprogramma's worden door verschillende instellingen en in uiteenlopende samenstellingen uitgevoerd. Bij 84% van de samenwerkingsverbanden zijn medewerkers van het samenwerkingsverband, de reboundvoorziening of de aangesloten scholen betrokken. Het gaat daarbij om betrokkenheid van één of meer van de volgende instellingen/partijen: de aangesloten scholen, het OPDC, het reboundteam van de voorziening en de centrale dienst van het samenwerkingsverband. In 2007 was dat 77%.

In afwijking van vorig jaar hebben we in de vragenlijst de antwoordcategorie 'personeel van de reboundvoorziening van het Swv-VO' opgenomen. Voorheen werd het percentage medewerkers van de reboundvoorziening zelf berekend uit de antwoorden op de open vraag welke andere instelling de feitelijke uitvoering van het reboundprogramma verzorgt. Het opnemen van de nieuwe antwoordcategorie in de vragenlijst verklaart mede waarom er in 2008 zo hoog op dit antwoord wordt gescoord (62%) in vergelijking met voorgaande jaren (12-16%) en waarom enkele andere partijen, in het bijzonder scholen en onderdelen van het samenwerkingsverband, een gemiddeld lagere score hebben.

Tabel 6.1 Instellingen die reboundprogramma feitelijk uitvoeren, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

	2008	2007	2006
personeel van de reboundvoorziening	**62	16	12
scholen	*22	40	36
speciaal onderwijs	20	27	36
geïndiceerde jeugdzorg	19	19	26
OPDC	13	16	16
centrale dienst	10	13	19
maatschappelijk werk	9	12	7
andere instelling	13	9	12
n	69	68	42

(*) significant verschil ($p < 0.05$) t.o.v. 2007

(**) significant verschil ($p < 0.05$) t.o.v. 2006 en 2007

6.2 Onderwijsprogramma

De meeste tijd tijdens het verblijf in de reboundvoorziening wordt besteed aan onderwijs. Leerlingen verblijven tussen 20 en 36 uur per week in de reboundvoorziening, dat is gemiddeld 27,2 uur. Bij de helft van de reboundvoorzieningen is dat 20 tot 27 uur. Aan het onderwijsprogramma wordt 10 tot 34 uur per week besteed. Dat is gemiddeld 21,5 uur per week. De helft heeft 10 tot 20 uur les per week.

Gemiddeld wordt er 79% van de verblijfstijd besteed aan onderwijs. In 2007 werd 77% van de tijd besteed aan onderwijs. In de helft van de reboundvoorzieningen besteden leerlingen 36% tot 80% van de verblijfstijd aan onderwijs, de resterende helft 82% tot 100%.

Een ruime meerderheid van de reboundvoorzieningen (95%) houdt een verzuimadministratie bij. Bij de resterende 5% van de reboundvoorzieningen doet alleen de school dat.

In 2007 registreerde 90% van de reboundvoorzieningen het verzuim.

In 64% van de samenwerkingsverbanden wordt het onderwijsprogramma in de reboundvoorziening verzorgd door één organisatie, bij de rest door twee of drie instellingen. Het zijn medewerkers van de reboundvoorziening (68%), de aangesloten scholen (30%), REC cluster 4 (19%), het OPDC (10%) en de nevenvestiging zorg (7%) die het onderwijs verzorgen. Ook bij de antwoorden op deze vraag zien we ten opzichte van 2007 een fors hoger percentage bij het personeel van de reboundvoorziening dat het onderwijsprogramma verzorgt en lagere percentages bij scholen en het OPDC. Dit is het gevolg van het feit dat deze antwoordcategorie in 2008 voor het eerst in de vragenlijst is opgenomen.

Tabel 6.2 Instellingen die onderwijsprogramma in reboundvoorziening verzorgen, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

	2008	2007	2006
scholen	30	44	38
personeel van de reboundvoorziening	*68	24	21
REC cluster 4	19	22	31
OPDC	10	19	17
nevenvestiging zorg	7	7	4
andere organisatie	6	7	9
n	69	68	42

(*) significant verschil ($p < 0.05$) t.o.v. 2006 en 2007

In reboundvoorziening worden de lessen vooral verzorgd door tweede-graadsdocenten (93%). Docenten met een bevoegdheid voor het basisonderwijs (45%) of met een eerste-graadsbevoegdheid (18%) zijn er ook actief. In 33% van de reboundvoorzieningen staat ook personeel zonder lesbevoegdheid voor de klas. In 2007 was 28% onbevoegd. In alle reboundvoorzieningen waar onbevoegden les geven verzorgen zij het onderwijsprogramma samen met of onder leiding van bevoegde collega's.

In nagenoeg alle samenwerkingsverbanden (99%) blijft de school van de leerling, evenals in voorgaande jaren, verantwoordelijk voor (het curriculum en de toetsing van) het onderwijs gedurende het verblijf in de rebound.

In 55% van de samenwerkingsverbanden nemen de reboundvoorzieningen het lesprogramma van de toeleverende school in zijn geheel over; 44% doet dat gedeeltelijk. In 2007 nam 66% het lesprogramma geheel over en 32% gedeeltelijk.

In 2008 heeft 93% van de samenwerkingsverbanden met de meeste of alle scholen schriftelijke afspraken gemaakt over de continuering van de lesstof. Dat was in 2006 en 2007 nauwelijks anders. Het percentage afspraken over toetsing blijft ook in 2008 iets achter (92% met alle of meeste scholen) maar het is beduidend hoger dan in 2007. Bij respectievelijk 7% en 8% van de reboundvoorzieningen zijn er geen afspraken met scholen over continuering en toetsing van de lesstof.

Tabel 6.3 Schriftelijke afspraken over continuering en toetsing van lesstof, 2007-2008 (in procenten)*

	2008		2007		2006	
	continuering	toetsing	continuering	toetsing	continuering	toetsing
met alle scholen	74	73	75	69	81	71
met meeste scholen	19	19	15	13	9	9
met enkele scholen	0	0	1	3	2	2
geen afspraken	7	8	9	15	7	14
weet niet	0	0	0	0	0	2
n (=100%)	69		68		42	

(*) geen significante verschillen ($p > 0.05$) t.o.v. 2006 en 2007

In 77% van de reboundvoorzieningen wordt voor alle leerlingen een individueel handelingsplan voor het onderwijsprogramma opgesteld. Bij respectievelijk 16% en 1% geldt dat voor de meeste en een minderheid van de leerlingen. Zes procent maakt geen handelingsplan. In 2007 werd bij 78% van de reboundvoorzieningen voor alle leerlingen een handelingsplan gemaakt.

6.3 Gedragsprogramma's en andersoortige programma's

Naast een onderwijsprogramma bieden reboundvoorzieningen aanvullende, specifieke gedragsprogramma's of andersoortige programma's aan. Dit gebeurt bij een zeer ruime meerderheid van de reboundvoorzieningen (96%). Hiervan zijn deze bij 48% een vast onderdeel van het aanbod, bij de andere 48% gaat het om maatwerkprogramma's afgestemd op de vraag. Vier procent heeft geen ander aanbod dan het onderwijsprogramma. In 2007 bood 91% van de reboundvoorzieningen aanvullende, specifieke gedragsprogramma's of andersoortige programma's aan.

De gedragsprogramma's worden voornamelijk door onderwijskrachten van de reboundvoorziening zelf verzorgd (77%). Bij 88% van de reboundvoorzieningen wordt het specifieke gedragsprogramma (mede) uitgevoerd door andere instellingen, zoals een instelling voor geïndiceerde jeugdzorg (30%), REC cluster 4 (23%), het maatschappelijk werk (24%) of andere organisaties of functionarissen onder wie voornamelijk orthopedagogen en psychologen (50%).

Tabel 6.4 Instellingen die specifieke gedragsprogramma's in reboundvoorziening verzorgen, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

	2008	2007	2006
onderwijsmedewerker van reboundvoorziening zelf	77	71	77
instelling voor geïndiceerde jeugdzorg	30	42	38
onderwijsmedewerker van REC cluster 4	23	19	23
maatschappelijk werk	24	19	18
andere organisatie	*50	29	35
weet niet	0	0	3
n	66	62	39

(*) significant verschil ($p < 0.05$) t.o.v. 2007

In 65% van de reboundvoorzieningen voeren onderwijsmedewerkers samen met medewerkers van bovengenoemde instellingen gedragsprogramma's uit. Bij 12% doen de onderwijsmedewerkers het zonder hulp van anderen en bij 23% zijn het juist alleen medewerkers van de bovengenoemde instellingen die het gedragsprogramma verzorgen. Vorig jaar verzorgden bij 52% van de reboundvoorzieningen onderwijs- en instellingsmedewerkers gezamenlijk het gedragsprogramma.

Evenals in 2006 en 2007 hebben negen van iedere tien reboundvoorzieningen (88%) reboundprogramma's met een gezinsgerichte component. Deze bestaat voornamelijk uit voortgangsgesprekken over de leerling met de ouders (80%) en een vast contact met een maatschappelijk werker of jeugdhulpverlener (62%). Bij 20% van de reboundprogramma's is (aanvullende) opvoedingsondersteuning geïnitieerd vanuit de rebound.

Tabel 6.5 Elementen gezinsgerichte component in reboundprogramma, 2006-2008 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)*

	2008	2007	2006
geen programma	9	6	3
programma in voorbereiding	3	0	5
weet niet	0	2	2
gezinsgerichte component aanwezig, waarvan:	88	92	90
- (begeleidings)voortgangsgesprekken met ouders	80	76	64
- vast contact met maatschappelijk werk of jeugdhulpverlener	62	55	49
- (aanvullende) opvoedingsondersteuning	20	15	18
- ander component	9	8	15
n	66	62	39

(*) geen significante verschillen ($p > 0.05$) t.o.v. 2006 en 2007

Nagenoeg alle reboundvoorzieningen (96%) met een aanvullend aanbod bieden andersoortige programma's aan. In 2007 was dat 94%.

Sport en beweging is bij 77% van de reboundvoorzieningen een vast onderdeel, gevolgd door handvaardigheid of computeractiviteiten. Bij de helft (55%) zijn er geplande buitenactiviteiten, culturele programma's (31%) en een brede waaier aan overige activiteiten zoals koken, beroepsoriënterende stages, excursies en dramatherapie (36%).

Bijna alle niet-onderwijsprogramma's van de reboundvoorzieningen (98%) worden tijdens de verblijfsuren op de rebound uitgevoerd maar 28% doet dat ook buiten de uren van het officiële programma.

Tabel 6.6 Andersoortige programma's in reboundprogramma, 2006-2007 (in procenten, meer antwoorden mogelijk)*

	2008	2007	2006
sportprogramma's	77	81	75
handvaardigheid- of computeractiviteiten	76	77	67
buitenactiviteiten	55	50	49
culturele programma's, bijvoorbeeld dans of toneel	36	31	28
andere activiteiten	36	32	36
n	66	62	39

(*) geen significante verschillen ($p > 0.05$) t.o.v. 2006 en 2007

6.4 Sociale veiligheid in reboundvoorziening

In 2008 zijn voor het eerst twee vragen opgenomen over aspecten die samenhangen met de sociale veiligheid bij reboundvoorzieningen.

Tweederde van de reboundvoorzieningen (64%) heeft in 2008 te maken gehad met sociale-veiligheidsincidenten waarvan 1% regelmatig en het overgrote deel (62%) een enkele keer. Een derde (31%) meldt geen problemen te hebben gekend en 5% weet het niet.

Een ruime meerderheid van de reboundvoorzieningen (83%) heeft gedragsregels opgesteld met betrekking tot sociale veiligheid. Negen procent zegt bezig te zijn met het opstellen van deze regels en 5% heeft geen gedragsregels. Drie procent van de respondenten weet niet of er regels voor handhaving van de sociale veiligheid in de reboundvoorziening bestaan.

7 Status reboundvoorzieningen

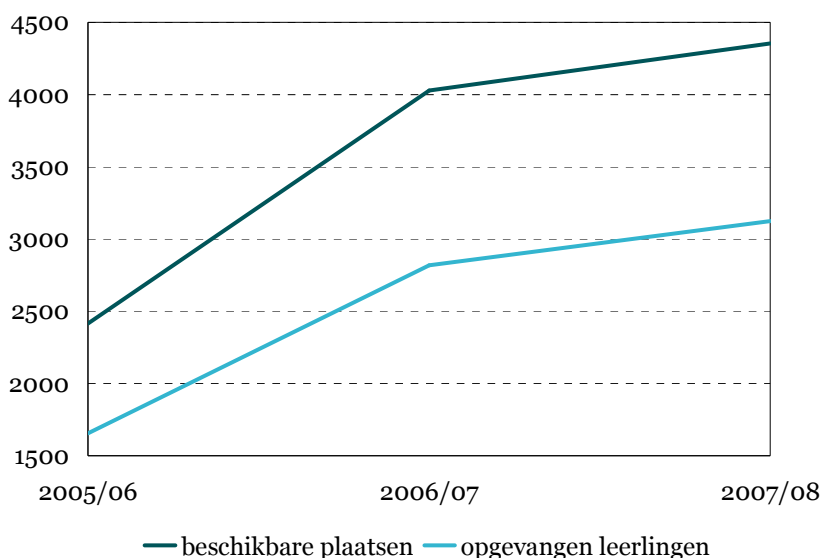
In dit hoofdstuk wordt aangegeven hoeveel reboundvoorzieningen in het schooljaar 2007/08 en voorgaande schooljaren actief waren. Daarna wordt ingegaan op de capaciteit en het gebruik van de reboundvoorzieningen gemaakt.

7.1 Capaciteit van reboundvoorzieningen

In het schooljaar 2007/08 hebben alle 82 samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs de beschikking over een operationele reboundvoorziening, al dan niet gedeeld met een of meer samenwerkingsverbanden in de regio. In het voorgaande schooljaar 2006/07 gold dat voor 80 samenwerkingsverbanden.

De gezamenlijke capaciteit van de reboundvoorzieningen volgens opgave van 76 samenwerkingsverbanden bedraagt minimaal 4354 leerlingplaatsen. De capaciteit is in één schooljaar gegroeid met 326 plaatsen, een toename van 8%. De beoogde landelijke capaciteit bedraagt 4500 plaatsen.

Figuur 7.1 Minimale capaciteit en bezetting reboundvoorzieningen 2005/06-2007/08

De capaciteit van de reboundvoorzieningen varieert van 10 tot 336 leerlingen. De gemiddelde capaciteit bedraagt 57,3 leerlingplaatsen. Zonder de reboundvoorzieningen van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag met een gezamenlijk aanbod van 801 leerlingplaatsen mee te tellen, bedraagt het gemiddelde voor de resterende 73 samenwerkingsverbanden 48,7 leerlingplaatsen per reboundvoorziening.

Tabel 7.2 Reboundvoorzieningen naar capaciteit en gebruik, 2006-2008 (aantallen)

	stand per schooljaar			verandering t.o.v. vorig schooljaar	
	2007/08	2006/07	2005/06	2007/08	2006/07
reboundvoorzieningen	82	80	44	2	36
beschikbare leerlingplaatsen (n)	4.354 (76)	4.028 (75)	2.415 (42)	326 -	1.613 -
opgevangen leerlingen (n)	3.124 (76)	2.818 (71)	1.654 (40)	306 -	1.164 -

7.2 Gebruik van reboundvoorzieningen

Het aantal leerlingen dat in het schooljaar 2007/08 een reboundvoorziening bezocht groeide van 2818 naar minimaal 3124, een toename van 11% (zie tabel 7.2). Daarmee voorzien de reboundvoorzieningen in toenemende mate in de behoefte om scholen tijdelijk te ondersteunen bij leerlingen met gedragsproblemen en deze leerlingen onderwijs én extra begeleiding/hulp te bieden.

In 2007/08 zijn minimaal 2686 leerlingen toegelaten tot een van de reboundvoorzieningen van de 76 samenwerkingsverbanden die gegevens over in- en uitstroom beschikbaar hebben gesteld. Dat is 86% van alle leerlingen die in dat schooljaar op een reboundvoorziening zijn geplaatst. De resterende 14% was al voor het begin van het schooljaar opgevangen.

De gemiddelde bezettingsgraad, dat is het aantal leerlingen uitgedrukt als percentage van het totaal aantal leerlingen dat in een jaar kan worden opgevangen, bedraagt 71,8%. In het schooljaar 2006/07 was 71,7% van de leerlingplaatsen het gehele schooljaar bezet.

In 54 van de 76 samenwerkingsverbanden zijn in totaal 311 leerlingen niet tot de reboundvoorziening toegelaten, om redenen die met contra-indicaties te maken hebben of omdat de leerling niet tot de doelgroep behoort. Dat zijn gemiddeld 5,8 leerlingen per reboundvoorziening.

7.3 Omvang en bestemming uitstroom

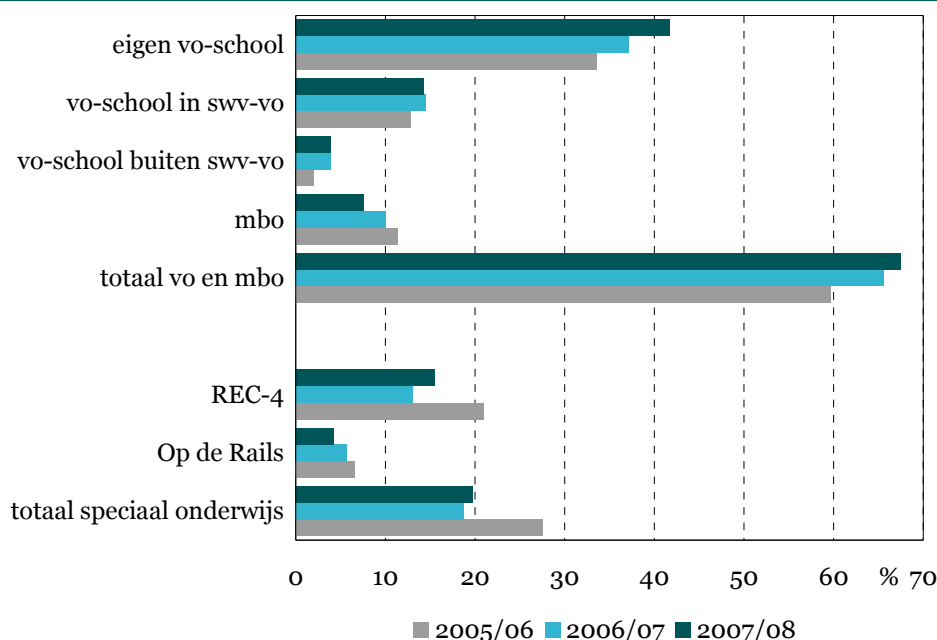
In 2007/08 heeft volgens opgave van de 76 samenwerkingsverbanden 85% van de leerlingen volgens plan de reboundvoorziening verlaten, 2666 in totaal.

Van deze 2666 leerlingen keert (afgerond) 68% terug in het regulier onderwijs, 2% hoger dan in 2006/07. In het schooljaar 2005/06, het eerste jaar van de meting, keerde nog 60% van de leerlingen terug naar het regulier onderwijs. Vier van iedere tien leerlingen (42%) keren terug op de eigen school, dat is 5% hoger dan het vorige schooljaar. Een vijfde (18%) vertrekt naar een andere school voor voortgezet onderwijs.

Acht procent verruult de school na verblijf in de rebound voor een opleiding in het mbo. Het speciaal onderwijs ontvangt 20% van de leerlingen die een reboundvoorziening verlaten, in het bijzonder scholen in cluster 4 (16%) en in mindere mate Op de Rails (4%). In vergelijking met 2006/07 stromen er minder leerlingen uit naar het mbo (2 procentpunten lager) en Op de Rails (1 procentpunt lager).

Van de resterende 13% die de reboundvoorziening heeft verlaten (niet afgebeeld in figuur 7.3), stroomt 2% uit naar een leer-werktraject, heeft 5% een andere vervolgbestemming en is de bestemming van 6% onbekend bij de respondenten.

Figuur 7.3 Bestemming leerlingen na verblijf reboundvoorziening, 2005/06-2007/08

7.4 Uitstroom uit programma's

In deze paragraaf belichten we cijfermatig de uitstroom uit de verschillende programma's die door de reboundvoorzieningen worden aangeboden. Daarbij hanteren we het onderscheid in programma's waarvan de kenmerken in hoofdstuk 4 zijn beschreven.

Algemene opvangprogramma's

In nagenoeg alle samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs wordt een algemene opvang aangeboden. Hierin worden ook de meeste leerlingen binnen de reboundvoorziening opgevangen.

Voor 65 samenwerkingsverbanden hebben we kunnen berekenen hoeveel leerlingen in het schooljaar 2007/08 het algemene programma hebben verlaten. Het aantal uitgestroomde leerlingen uit 65 reboundvoorzieningen varieert van 3 tot 243. Dat zijn opgeteld 2091 leerlingen, gemiddeld 32,2 per samenwerkingsverband.

De helft van deze leerlingen (54%) rondt hun verblijf af binnen de voorgeschreven duur van het programma. Ruim een kwart (28%) verblijft er langer dan vooraf was ingeschat en 7% heeft het traject voortijdig afgebroken. Van 11% van de leerlingen is de duur van het verblijf onbekend.

De gemiddelde verblijfsduur in het algemene reboundprogramma wisselt aanmerkelijk over de samenwerkingsverbanden, van 6 tot 32 weken. Dat is gemiddeld 15,5 weken. In maximaal de helft van de samenwerkingsverbanden is het verblijf 14,0 weken of korter.

Kortdurende observatie/diagnostiekprogramma's

In het schooljaar 2007/08 verzorgt 59% van de reboundvoorzieningen een kortdurend observatie/diagnostiekprogramma.

De 36 samenwerkingsverbanden die over de uitstroom informatie hebben verstrekt rapporteren dat 311 leerlingen dit traject hebben gevolgd. De meeste leerlingen (91%) hebben het programma binnen de voorgeschreven duur beëindigd, 6% deed er langer over en 2% verliet voortijdig de reboundvoorziening.

Programma's voor specifieke groepen

Er zijn 26 samenwerkingsverbanden die programma's voor specifieke groepen aanbieden, waarvan er 24 informatie over de uitstroom hebben verstrekt.

In het schooljaar 2007/08 hebben 611 leerlingen een opvang voor specifieke groepen verlaten. Dertig procent deed dat binnen de voorgeschreven duur, 14% overschreed de geplande duur en 5% brak het traject af. Van de resterende helft is onbekend hoelang zij de voorziening bezochten.

7.5 Voortijdige uitstroom bij reboundvoorzieningen

Niet alle leerlingen die een reboundvoorziening bezoeken maken het programma af. In 2007/08 verlieten in 73 samenwerkingsverbanden 173 leerlingen voortijdig de reboundvoorziening. Dat is 6% van alle geplaatste leerlingen. Voor 2005/06 en 2006/07 bedroegen deze cijfers respectievelijk 4% en 5%.

De redenen voor het voortijdig verlaten van de reboundvoorziening komen in grote lijnen overeen met die van voorgaande jaren. Het ontoereikende aanbod is de meest voorkomende reden. Bij 51% is het programma te licht voor de problematiek van de leerling en bij 27% sluit het programma inhoudelijk niet aan op de hulpvraag van de leerling. Bij 43% van de voortijdige verlaters is er sprake van een geweldsincident tijdens het verblijf in de reboundvoorziening of een strafbaar feit.

Een vijfde van de voortijdige uitvallers (22%) verzuimde zo vaak dat een verder vervolg van het traject niet zinvol was. Andere redenen voor een afgebroken traject zijn de verhuizing van de leerling (22%) of een foutieve plaatsing omdat de leerling geschikt is voor Op de Rails (12%).

Tabel 7.4 Motieven voor voortijdig verlaten reboundvoorziening, 2006-2008 (meer antwoorden mogelijk, in procenten)*

	2008	2007	2006
programma te licht voor problematiek	51	46	50
geweldsincident/strafbaar feit tijdens verblijf	42	43	42
onvoldoende aansluiting programma op hulpvraag	27	20	25
verzuimproblematiek leerling in reboundvoorziening	22	34	33
verhuizing leerling	22	17	21
foutieve plaatsing: leerling hoort in Op de Rails	12	23	8
andere reden	19	20	29
n	41	35	24

(*) geen significante verschillen ($p > 0.05$) t.o.v. 2006 en 2007

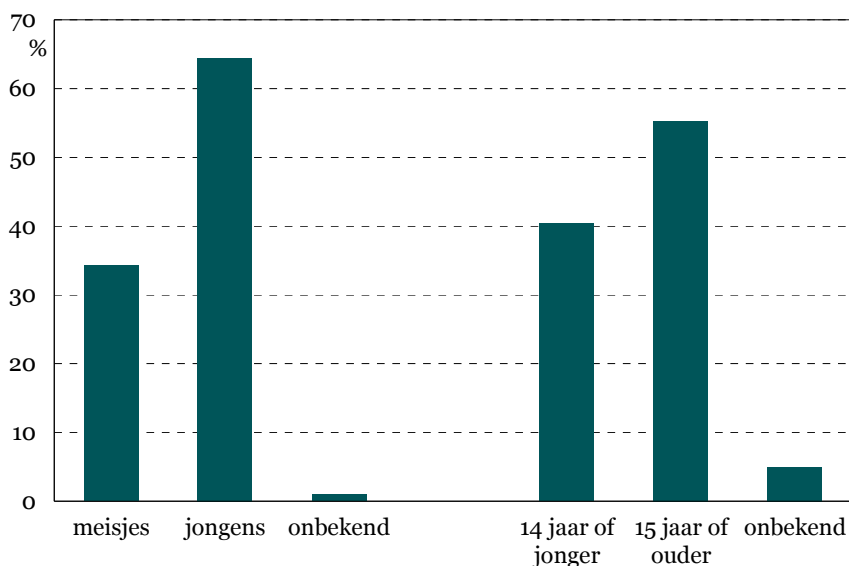
7.6 Kenmerken geplaatste reboundpopulatie

Acht van iedere tien leerlingen in de rebound (81%) bezetten een plaats in het algemene programma. Negen procent is geplaatst na een crisis en 11% is er voor een kortdurende observatie of om diagnostische redenen geplaatst.

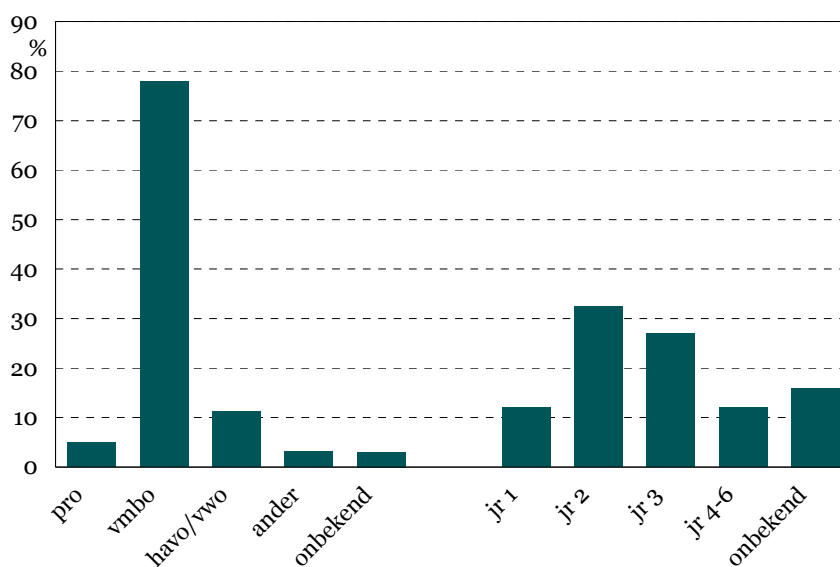
Bijna anderhalf keer zoveel jongens als meisjes (64% tegen 34%) verblijven in een reboundvoorziening. In 2006/07 was dat niet anders.

Bij 18 samenwerkingsverbanden zijn jongeren afkomstig uit een justitiële jeugdinstelling opgevangen. Het betreft 31 jongeren van wie er 8 in de reboundvoorziening van Amsterdam zijn opgevangen en de rest verspreid over de overige samenwerkingsverbanden.

Figuur 7.5 Leerlingen in reboundvoorzieningen naar sekse en leeftijd, schooljaar 2007/08 (n=73)

Figuur 7.6 Leerlingen in reboundvoorzieningen naar onderwijstype en leerjaar, schooljaar 2007/08 (n=73)

Ruim de helft van de populatie (55%) is 15 jaar of ouder, 40% is 14 jaar of jonger. In 2006/07 was 53% 15 jaar of ouder en 44% jonger.

Het merendeel van de leerlingen die een reboundvoorziening bezoeken is afkomstig uit het vmbo (78%). Op afstand volgen havo/vwo en leerlingen uit het praktijkonderwijs met respectievelijk 11% en 5%. In 2006/07 volgde 83% een opleiding in het vmbo, 10% in het havo/vwo en 2% in het praktijkonderwijs.

Zes van iedere tien leerlingen (59%) komen uit leerjaar 2 of 3. De rest komt uit het eerste leerjaar of leerjaar 4 of hoger. In 2006/07 was 61% afkomstig uit leerjaar 2 of 3.

Bijlage 1 Betrouwbaarheidsmarges

Het is gebruikelijk bij enquêteonderzoek betrouwbaarheidsmarges aan te geven. In de volgende tabel zijn deze marges voor een aantal relevante getallen aangegeven. De afwijkingmarges gelden voor een normale verdeling en een betrouwbaarheid van 95%. Wat betekent dit? Bij een totaal van 100 respondenten van wie 25% ja zegt op de vraag "Bent u het hiermee eens?", (zie grijsgekleurde cel in tabel) ligt dit percentage in 95% van de gevallen in werkelijkheid tussen 16,1% en 33,9%. Hoe groter de steekproef, hoe kleiner de marges. Genoemde marges gelden bij benadering.

Tabel A 95%-Betrouwbaarheidsmarges bij gegeven absoluut aantal en percentage

	percentage in tabel			
	5% ja	10% ja	25% ja	50% ja
subtotaal in tabel	95% nee	90% nee	75% nee	50% nee
50	7,1	9,3	12,8	14,5
100	4,9	6,4	8,9	10,2